

LITERATURA

SIMONA ŠKRABEC

Quan els firaires ja han començat a desmuntar

El barri de la Plata, de Julià Guillamon, és un llibre sobre la construcció d'una memòria personal, edificat talment com es va fer el Poblenou fa només unes poques generacions: peça per peça, maó a maó.

Julià
GUILLAMON

*El barri de la
Plata*

Barcelona:
L'Avenç, 2018,
232 pp. 20 €

En la segona part del llibre *Fonaments del Llenguatge* (1956), Roman Jakobson parla de dues formes d'afàsia. En els trastorns del llenguatge, es poden observar dos tipus de tendències:

Hi ha qui mostra la preferència per la metàfora i uneix els conceptes d'acord amb la capacitat que aquests tenen per substituir-se l'un a l'altre. En aquest cas, el principi d'organització és la similitud, és a dir, aquell *tertium comparationis* tan esmunyedís que indica que entre dues coses dispars hi pot haver un nexa. La metàfora opera amb nocions intangibles. Aquesta figura retòrica veu connexions entre els conceptes on, de fet, no n'hi ha. El pont d'unió, el lligam, encara s'ha de construir. Per això, la metàfora amplia el món amb productes de nostra pròpia ment. Les similituds descobertes entre els conceptes, creen conceptes nous. La llengua s'eixampla i sobre aquestes passarel·les tan enlairades construïm nous ponts i noves connexions. L'analogia entre les coses conegudes ens impulsa cap a les regions més desconegudes. La paradoxa més gran és, però, que ens podem acabar creient aquestes similituds només metafòriques. Sovint ens les creiem molt més que tot allò que experimentem en directe. La metàfora s'enlaira, fràgil, agosarada i truculenta.

Al costat oposat hi ha la tendència metonímica. En aquest cas, es tracta d'enfilars els conceptes un rere l'altre en una seqüència interminable que mai pot acabar d'incloure tots els possibles elements. La metonímia és l'afany de la precisió, de tenir en compte només allò que és ben palpable i present. Aquest és el regne dels arxius i dels documents. Ens movem dins el marc de la realitat mateixa —que resulta evidentment infinita i inesgotable, perquè la realitat supera la capacitat humana de conceptualitzar-la. El sòl ferm ràpidament es converteix en arenes movedisses. La realitat es descompon precisament quan volem documentar-la amb una precisió excessiva. La metonímia excava en profunditat, desintegrant les seguretats, analítica, implacable i desconcertant.

Jo mateixa sóc l'exemple d'una orientació metafòrica greu. Un dia d'aquests, al passar pel peatge, vaig donar al meu marit que estava al volant una T-10 enlloc de la targeta de crèdit. Haguéssiu hagut de veure aquella mirada d'algú que ja fa temps que va desistir de lluitar contra les meves rareses... I al metro he arribat a treure les claus per passar per la barrera. Encara no he intentat a entrar a casa amb el passaport, comprovant abans la seva validesa, però m'imagino que bé un dia em

Julià Guillamon, en una visita als espais del barri de la Plata, el 19 de maig passat. Fotografia: JMM/L'Avenç

El segment del carrer Doctor Trueta, abans carrer Wad-ras que articula el dit barri de la Plata, al Poble Nou de Barcelona. Fotografia: JMM/L'Avenç

pot passar. A cada control, busco el mot de pas adequat, la consigna que permeti continuar el camí de la manera més ràpida. I si vaig distreta, les claus, la targeta de crèdit o de metro, els documents d'identitat i les contrasenyes m'acaben semblant substituïbles. Serveixen per anar d'un lloc a l'altre i tant se val quina fas servir a cada moment.

Aquesta capacitat d'esmunyir-se rere la immediatesa de les coses m'ha protegit com no m'hauria pogut protegir cap altre encanteri. Si creia que alguna cosa era possible, la feia. La metàfora és, en el fons, la capacitat d'il·lusió. Significa creure en allò que no existeix, en un lligam que hem construït nosaltres mateixos per connectar una vivència amb una altra. És un engany perfecte, monstruosament efectiu.

Julia Guillamon, al contrari, mostra a *El barri de la plata* una inclinació aguda cap a la metonímia. «El meu amic Jordi Ribas diu que el tema de tot el que escric és la desaparició» (22). Aquesta és l'arma secreta de

tots els arxivers de la realitat, voler preservar allò que s'escola entre els dits. La substància del món és el temps i el temps té una textura líquida. Per això, només podem existir en el moviment perpetu. Nosaltres mateixos, la natura, les coses, tot plegat, està sotmès a aquesta llei implacable.

Insisteixo que la metàfora és com una pantalla que manté la il·lusió intacta. Dos conceptes se solapen per crear una imatge en la que volem creure, una imatge que sense nosaltres no hauria existit mai. La metàfora és una unió que volem fer possible, però escapa de tota demostració. I com que aquesta seducció de similituds i analogies és molt potent, és important tenir present sempre també la mera contingència de les coses, d'arxivar només allò que hi ha i d'analitzar la realitat tal com apareix i es manifesta sense més.

L'enfilall metonímic d'*El barri de la Plata* permet travessar la pantalla de la fantasia i reconstruir el record sense adaptar-lo, d'entrada, a les

pròpies expectatives. Julia Guillamon torna a l'any zero de la memòria personal, familiar i col·lectiva, fins allà on encara pot trobar algun testimoni fidedigne i llavors torna a aixecar els edificis coneguts, peça per peça, maó per maó, amb paciència. *El barri de la Plata* és un llibre sobre la construcció d'una memòria personal, talment com es va construir el Poble Nou fa només poques generacions: «...els carrers de l'Eixample marcats a terra amb estaques, senyals vallades i trossos de paret, enmig d'una antiga finca rural, regada per les sèquies i canalitzacions de llacuna». (48)

Posar ordre al caos és una de les consignes de l'autor, però aquest procediment s'ha d'executar amb molta precaució. L'ordre implica la pèrdua de l'espontaneïtat i de la llibertat. Mentre encara no s'havien dibuixat els carrers, la gent posseïa universos indefinits i la llibertat resultava embuixadora, addictiva. Un cop acotats els límits de totes les propietats segons el pla urbanístic, tot «es mantindria

dins la quadrícula». (49) Amb això, es van uniformitzar també les vides de les persones i els que no hi encaixen sobresurten, llavors, com una anomalia incomprensible. El llibre està impregnat d'un desig d'una vida no reglada que deixi espai a la improvisació i la iniciativa del moment. L'equilibri que cal adquirir no és pas la rigidesa. La convivència hauria de ser concebuda com un espai d'interacció. La societat no és pas una quadrícula mil·limetrada, sinó com un joc, diu Pierre Bourdieu, un espai compartit dins del qual els individus s'engresquen l'un a l'altre per continuar jugant.

L'escriptura de Guillamon descansa sobre l'observació freda de l'entorn, procurant sempre mantenir la distància amb l'objecte observat. De fet, l'autor reconeix que, per poder concebre un projecte com aquest, que implica una proximitat sense atenuants, es va haver d'allunyar milers de quilòmetres dels carrers coneguts. Gràcies a una beca, mentre era al Brasil, a Porto Alegre, va descobrir que «aquella distància tan gran va alliberar alguna cosa dintre meu i durant uns quants dies em vaig desencallar i vaig escriure molt» (184). El paisatge industrial d'aquests primers esbossos, afegeix, no era més que excusa per poder trobar l'accés a la història íntima i poder afrontar el dolor de les ferides més personals. Descriure la infantesa i l'adolescència l'obligava a passar comptes amb la mare i el pare. *El barri de la Plata* sospesa fredament, com un arxiver, l'herència familiar rebuda. La casa solitària de carrer Luchana i els estius a Arbúcies són l'escenari on passen els fets decisius. Guillamon s'analitza a si mateix com a part d'un entramat dens. El seu jo està definit a través de les relacions humanes que l'han forjat.

La mare que no feia mai vacances, el pare que no tenia mai una feina gaire estable, el germà, les tietes i els parents de tota mena, la Cris i el Pau, que formen part del cercle més íntim, a més d'algun amic, apareixen a l'escenari amb noms i cognoms,

situats en indrets històricament exactes, formant part d'unes accions documentades amb la precisió d'una prova judicial. El món, tot sencer, s'escola irremissiblement i el llibre es converteix així en un gest que inspira una tendresa commovedora perquè l'autor vol retenir tot el que hi ha hagut. Guillamon no es permet cultivar cap consol, però, sap que les cases s'ensorren, els barris es transformen, les persones són organismes fràgils, massa fràgils.

Haver renunciat a la mirada que busca el sentit ocult rere cada manifestació li ha permès desenvolupar un antídoto potent contra l'autoengany. Per això, *El barri de la Plata* no és una simple crònica profusament il·lustrada, sinó una revisió implacable dels lligams que uneixen els membres en una comunitat. El jo es manté dempeus gràcies a aquest entramat social, tot i que de vegades el subjecte sembla un conjunt de vivències casuals, desconnectades. La família nuclear és part d'una parentela tan àmplia que els contorns de l'estirp es desdibuixen i es fonen amb els veïns, els companys de feina i altres amistats. Totes les pretensions d'una pertinença aquí estan sotmeses a un examen implacable. Tothom ha de demostrar amb proves irrefutables la seva capacitat de compromís i el grau de la seva implicació.

L'individu dins la societat aquí no està definit a través d'allò que hauria de ser —metafòricament— sinó a través de les seves accions. Els retrats de les persones es van perfilant a través del conjunt de fets consumats. Cada individu és el resultat del seu fer i desfer, dels seus errors i encerts constants. En canvi, tradicionalment, la comunitat s'havia definit sempre a través de lligams metafòrics. La idea de la nació és l'àmbit en el qual el nexa imaginat es mostra més inesborrable. Tothom té un desig de pertinença i, per poder-nos sentir part d'un tot, estem disposats a aportar sempre nous arguments que suposadament mostren que un color de cabell i de pell, o uns costums de menjar i de dormir, ens uneixen en un conjunt indivisible.

Julià Guillamon, amb la seva paciència metonímica, amb el seu mètode insubornablement objectiu, admet, com un detectiu, només allò que es pot comprovar. El seu mètode dinamita la seguretat que ofereix la pertinença metafòrica. Ja no n'hi ha prou amb creure en un lligam, aquesta proximitat ha de ser visible i demostrable. Passem així de la mera il·lusió de la semblança a la fermesa de la contingència, del lligam imaginat a la seqüència palpable.

La ciutadania metonímica no es pot pas adquirir com un certificat que es negocia a part i s'expedeix d'acord amb les conveniències i els favors diversos. Per ser-hi comptat, cal ser-hi físicament i socialment present. Per pertànyer, cal una implicació demostrable. Les «relacions denses» —com anomena Avishai Margalit l'element més bàsic de la cohesió social— sostenen una comunitat des de dins. Per això, un pacte metafòric que engrandeix gratuïtament els individus i els dona la sensació de formar part d'un conjunt pel simple fet de ser el que són, mai no és suficient. Les metàfores són embruixadores, però fràgils. Les metàfores tenen la consistència d'una fantasia. Tan bon punt ens adonem de la seva naturalesa aèria, peten com una bombolla de sabó.

Totes les comunitats imaginades s'han construït precisament amb aquest procediment, com una metàfora blindada, com un concepte que no admet cap examen. La pertinença s'ha entès com un acte de fe i per això la nació és, per definició, una tautologia. Però les societats complexes del segle XXI, mòbils i connectades, han fet transparent aquests arguments d'una fidelitat dogmàtica. La família Guillamon és un camp experimental on es fan visibles les contradiccions del món actual. Les experiències d'arrelament i de desplaçament es mostren així íntimament connectades i són un component inseparable en la formació de la personalitat d'un individu qualsevol.

A *El barri de la Plata*, la pàtria o la nació no són un concepte vague. La pertinença a un espai es mostra a

Un balcó tapiat del passatge Mas de Roda, al Poblenou. Fotografia: JMM/L'Avenç

través d'un enfilall de vivències, clarament descrites, perfilades, inconfusibles. «*El zoo barcelonés es uno de los mejores en Europa*», llegeix l'autor en un vell diari i pensa: «Que bèstia. Quin esforç per evitar ser engolits pel no-res, definir una identitat, dibuixar un territori.» *El barri de la Plata* està, com tota entitat conceptual, obsessionat per definir-se, per distingir-se dels altres. Bourdieu, en la seva definició de l'espai simbòlic, cita directament Émile Benveniste, una autoritat en la ciència del llenguatge que pot certificar la importància del principi de distinció com a tal. I el lingüista sentència: «Distingir-se i significar és una mateixa cosa». Les diferències visibles, signifi-

catives, les que marquen la frontera clara entre dos conceptes estan, doncs, inscrites dins del mateix funcionament del llenguatge. És a dir, que l'estructura del llenguatge com a tal ens impulsa a buscar sempre aquelles característiques definitòries que puguin donar sentit a qualsevol concepte. I per això —de nou segons Bourdieu— tan sovint ens sentim inclinats a formar conjunts ficticis, que no existeixen en la realitat, sinó només en la teoria, d'acord amb aquest mateix principi d'esborrar les diferències dins del grup i accentuar-ne envers els altres.

El fet de compartir un espai no uneix un grup en un conjunt tancat automàticament, però sí que crea la

possibilitat que s'hi creïn llaços perdurables. Julià Guillamon il·lustra a *El barri de la Plata* aquest mecanisme. No admet l'existència de cap comunitat en teoria, sinó que descriu interaccions reals amb les quals es van crear llaços afectius i efectius, capaços de dibuixar les diferències definitòries que donen sentit al conjunt, que fan visible el grup, distingible de tots els altres. Els conceptes com «la ciutat» o «el progrés» aquí es poden descriure i quantificar nítidament, científicament. I també la família nuclear és lluny de tota mitificació o santificació. Els llaços de sang uneixen persones distants i de vegades del tot incompatibles. La realitat aquí s'imposa per damunt de tota existència teòrica. L'espai social és, per a Julià Guillamon, un espai fet de diferències i no pas un teòric conjunt on només valen les semblances.

Tot i aquesta enorme valentia d'encarar-se a les seguretats més íntimes, de desintegrar, descompondre i analitzar cada peça de l'existència, Guillamon no renuncia a la il·lusió de pertinença. La manera més sucinta de definir aquest llibre seria que és un tractat sobre la construcció de les «relacions denses», en la terminologia d'Avishai Margalit. L'espai no és una noció territorial només, no és un solar que es pot posseir, perdre o reconquerir. L'espai existeix en la mesura com existeix la gent que l'habita. L'error habitual consisteix en creure que els valors simbòlics intocables —família o pàtria— es poden definir per endavant i assegurar-los per sempre. Això no és pas possible. Perquè el ciment que aguanta una societat cohesionada està fet de relacions denses entre els individus que comparteixen un espai físic. I aquesta connexió afectiva cal renovar-la sempre de nou, una vegada i una altra. Els valors compartits són dinàmics i se sospesen a cada pas. És impossible congelar aquest procés o reproduir per sempre més les fórmules que havien funcionat per la seva conveniència.

Una societat no es pot cohesionar a través de la veneració d'uns ideals

inamovibles, sinó només gràcies a la capacitat d'interacció constant, d'anar ajustant sempre els criteris a noves descobertes. Per això és tan important tenir el valor de negar la força dels tabús, per exemple. Guillamon travessa amb una valentia absolutament commovedora l'alcoholisme del pare i trenca el conjur de silenci que ha marcat tantes famílies. També sap encarar-se a la mort, a la degradació, als errors irreparables i als fets fortuïts que capgiren les intencions amb la força del destí homèric.

El barri de la Plata no només és valuós per tota la informació que aporta. Guillamon és capaç de reconstruir una memòria abolida, suprimida, esborrada, però el seu relat impressiona sobretot per la manera com està escrit, pel valor amb el qual l'autor s'encara als seus propis fantasmes. La confessió és tan franca, que obliga qualsevol lector a adoptar una actitud de respecte i de comprensió. No es pot ignorar res del que l'autor està disposat a reconèixer. El narrador desarma d'entrada tota suspicàcia gràcies a la seva «innocència vertiginosa». Dins del llibre, Guillamon havia atribuït aquesta característica a la naturalesa indomable i inadaptable del seu pare, però aquest és alhora el tret més singular de la seva pròpia mirada. Narra com si no hi hagués cap precaució per prendre: tot pot ser vist, tot explicat, tot compartit. Julià Guillamon ens transmet així tot el pes de la solitud d'algú que sap, que s'ha esforçat a saber tot el que toca. Aquesta crònica dóna veu a una consciència que malda per comprendre i saber, molt més del que la majoria estem disposats a saber i a comprendre. En aquest sentit, l'actitud del cronista és exemplar. No tem les ferides que li provocaran les descobertes, té la capacitat d'aguantar els sotracos vitals.

Aquest és també un relat generacional. Podríem discutir llargament sobre el gènere d'aquest llibre, però sens dubte es tracta d'un retrat d'un temps molt concret. No retrata no-

Guillamon és capaç de reconstruir una memòria abolida, suprimida, esborrada, però el seu relat impressiona sobretot per la manera com està escrit, pel valor amb el qual s'encara als seus propis fantasmes.

més el Poblenou o Barcelona o Catalunya. Hi està retinguda la postguerra europea, aquell temps en el qual el món d'ahir es va acomiadar definitivament i les ciutats es van emmurallar amb cinturons d'autopistes i hi van créixer arreu aglomeracions d'edificis atapeïts de gent com en ruscs.

A estones m'ha estremit fins a quin punt són comparables les vivències d'un noi que creixia entre solars en construcció amb la meua pròpia infantesa, transcorreguda entre cases baixes de parets de mig metre de gruix i boscos eternals, un univers que em transmetia una solidesa aclaparadora. «Ens feien una il·lusió inexplicable», (52) confessa Guillamon sobre un grapat de monedes sense cap valor que s'havien encunyat al barri en temps d'extrema necessitat per servir per una temporada com a substitut de moneda de curs legal que escassejava. Això m'ha recordat la bosseta de plàstic plena de minúscules peces d'algun aliatge barat que la meua tia besàvia guardava perquè els petits poguéssim jugar a cartes i apostar amb aquella il·lusió dels qui guanyen fortunes. Les monedes podrien haver estat de qualsevol dels estats en els quals ella havia viscut, la Kakània mítica, la Iugoslàvia monàrquica o la Iugoslàvia comunista o bé aquell breu període de la dominació nazi-feixista. Marijana Arko va néixer els anys setanta del segle XIX i es va morir quan n'hi faltaven pocs per fer-ne cent. Portava faldilles fosques fins a terra i sempre un mocador al cap, nuat fermament sota la barbata. Ella és el meu lligam ferm amb l'època d'abans, quan els carrers eren només camins de carro, empolsats o bé enfangats, i la roba es rentava al riu en ple hivern, sobre unes pedres inclinades que encara queden a la riba, al final del jardí.

És això, la vida, aquest garbuix de detalls que s'il·luminen i s'apaguen tot seguit. La història de cada individu es pot reconstruir, es pot traçar en un transcurs vital seguint pacientment les petges i sempre es poden aportar proves d'una presència. En aquest afany de blindar el passat davant de l'esborrament, els protagonistes d'*El barri de la Plata*, pràcticament sense excepció, tots tenen noms i cognoms, les seves accions estan datades tan exhaustivament que fan rodar el cap. Guillamon cita en els crèdits del llibre l'estètica de Marcel Sacotte —i m'imagino que amb això indirectament també el cinema de Godard— com a inspirador d'una anàlisi social, profusament documentada amb fotografies. Però ràpidament puc pensar també en l'obsessiva acumulació de proves de l'existència dels objectes singulars de G.W. Sebald, tot i que el tractament de la imatge en aquest cas és diferent i les fotografies en els seus llibres hi són reproduïdes amb la qualitat de les fotocòpies dolentes. L'intrèpid explorador d'indrets oblidats no donava a les imatges més valor que el de ser punts d'entrada als universos laberíntics de la ment. Més recentment hi podria afegir *El carrer de l'est i l'oest* de Philippe Sands, que teixeix a través d'una investigació detectivesca amb la ciutat de Lviv com a centre, no només una història familiar o el destí amarg dels jueus europeus, sinó directament una mirada sobre el món, una actitud moral.

Tots aquests autors protagonitzen una revolta, cada cop més nombrosa, contra la tradició de la novel·la. La novel·la com a gènere ha contribuït com cap altre mitjà de pensament simbòlic a la consolidació de les comunitats imaginades, d'aquells constructes metafòrics que anome-

nem «nació». Ha arribat el temps, sembla ser, de començar a matisar seriosament les raons de pertinença. Aquestes reflexions literàries que s'arrapen a les proves documentals, a les evidències d'una presència individual dins del territori compartit, són una manera molt convincent d'emprendre una anàlisi de fons sobre els llaços que creen una societat. La teoria basada només en la similitud —comunitats imaginades— va perdent la validesa i cada cop queda més clar que la capacitat de cohesió té a veure amb l'acceptació de les diferències constitutives. Necessitem definir-nos com a individus singulars, lliures en les nostres preferències, però acceptats i integrats en una xarxa de relacions interpersonals. Totes les prescripcions d'un comportament desitjables ens resulten irritants per la seva falsedat. La gran metàfora d'una unió incondicional se'ns ha fet transparent.

A través de la seva capacitat d'anàlisi, Guillamon s'espolsa, com el gos les puces, la ideologia dominant de la Modernitat. La gran contradicció de la Modernitat no és altra que el fet que el progrés ens havia de garantir l'estabilitat i un futur previsible i segur. Amb això, el moviment incessant que ens impulsava sempre endavant, de fet no tenia altra pretensió que poder aturar el temps, arribar a una estasi definitiva, perfecta.

Avui sabem que eren falses les promeses que cultivava aquesta Modernitat metafòrica i truculenta. La

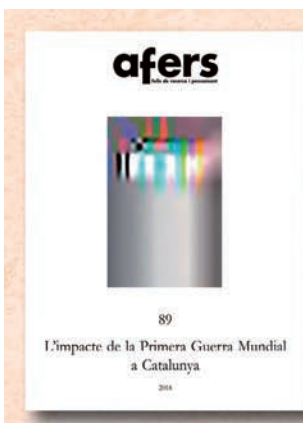
glòria vana dels ideals caducs perviu a les pàgines d'aquest llibre com una denúncia implacable. La mare s'adona ben aviat que mai no serà feliç, assumeix d'una manera molt dura que era falsa la promesa amb la qual les convencions havien alimentat les noietaes per esdevenir esposes devotes i dòcils. En aquest sentit, el pare encara és una figura més eloqüent: perdut i confós, busca el camí de retorn a la infantesa, a aquella seguretat perduda i mitificada «¿A qué no sabes dónde estuve ayer? ¡En Toga!», confessa entremaliat al seu fill, com si el retorn al poble de naixement pogués conjurar tots els seus errors i mancances.

Guillamon emprèn pacientment la desconstrucció de les promeses truculentes d'una societat patriarcal, ancorada en uns valors cruels i abusius. Les dècades marcades per l'esperit d'un progrés imparabile es mostren així des del seu revers. El temps de la postguerra europea ja no és el millor de tots els possibles mons, sinó un univers arbitral, inadequat per a les persones i buit de sentit, en el qual és impossible confiar en les regles de joc.

Aquesta inseguretat existencial i els valors massa inestables han impulsat en l'Europa actual moltes persones a buscar el seu propi «retorn a l'úter» com diria Zygmunt Bauman. El moment present està marcat per la regressió ferotge a les pantalles més opaques, més cegues, per la reivindicació cada cop més dogmàtica

dels Grans Relats. Fa molta por, és clar, pensar en una Europa futura que, a causa d'aquesta negativa a acceptar les seves pròpies contradiccions, vulgui insistir en una imatge idealitzada de la puresa nacional.

Al costat d'aquest pànic davant de qualsevol canvi apareix —potser només com una intuïció— la certesa que la societat sí que és madura per transformar-se i establir paràmetres més justos de convivència. Igual com Julià Guillamon, jo també crec que des de la prosa de la vida, des de l'anàlisi metonímica de tots i cadascun dels detalls del món conegut, podem construir una nova metàfora en la qual sí que seria possible creure. Un lligam que ens uneixi i ens inciti a construir-nos col·lectivament des de la proximitat. *El barri de la Plata* transmet la confiança en la gent, la societat continua sent un espai lligat per les relacions denses. La vida per si sola ens exposa a cops molt durs. La vida és un procés en el qual els dèbils es fan forts i els forts es tornen dèbils, però la societat sempre pot fer front a aquesta imprevisibilitat del destí. Com mostra la nissaga del carrer Luchana, els individus són adaptables i espavilats i saben com connectar-se amb els altres en una xarxa indestructible, feta de llaços afectius. Per això, la solidesa d'una societat es basa en la capacitat d'estimar i en el desig de la bellesa. Els dos principis són efímeres, però són l'única raó que realment ens pot impulsar a continuar jugant. ■

Subscripcions: Editorial Afers

Doctor Gómez Ferrer, 55-5 / Apartat de Correu 267 / 46470 Catarroja (PAÍS VALENCIÀ)
E-mail: afers@editorialafers.cat <http://www.editorialafers.cat>

XXXIII:89 (2018) L'impacte de la Primera Guerra Mundial a Catalunya

Andreu NAVARRA: L'impacte de la Primera Guerra Mundial a Catalunya / Josep FONTANA: La Primera Guerra Mundial / Josep Lluís MARTÍ i BERBOIS: La posició política dels membres de la Lliga Regionalista davant la Gran Guerra / Xavier PLA: L'«Alemanya negra» de Manuel de Montoliu. Itineraris creuats, línies de continuïtat i ruptures entre germanofília, hispanofília i catalanofília / Francesc MONTERO: «Ambaixador dels catalans aimadors de França» i cro-nista de bivac. L'experiència de Frederic Pujulà a la Gran Guerra / Joan SAFONT i PLUMED: L'efímer frenesí de l'armistici des de les pàgines del diari aliadòfil *La Publicidad* (1920) • *Miscel·lània*: Josep PICH MITJANA, David MARTÍNEZ Fiol i Xavier CASALS MESEGUER: Els gàngsters de la FAI. Justo Bueno Pérez / Susanna TAVERA: Canvi polític i discurs satíric en un llibre de viatges. Les «Cartas a la Dona» de Rossend Arús (1876-1877) / Gerard LLANSOLA GIL: Tradicionalistes i renovadors. El carlisme castellonenc i la redefinició de les dretes en la crisi del liberalisme oligàrquic / Xavier ESPLUGA: *El Lucreci* de Joaquim Balcells (1923-1932), primera traducció de la Fundació Bernat Merge • *Postscriptum*: Martí CRESPO: Francisco Porro, el bisbe gibraltareny «perseguit» per Napoleó • *Recensions*: David MARTÍNEZ Fiol, Lucila MALLART, Berta RODRIGO MATEU, Abel SOLER, Narcís SELLES • *Resums* • *Publicacions rebudes*
Subscripció anual (tres números): 59,00 € / Exemplar solt: 19,00 € (preus sense IVA) / Pagament bancari: demaneu butlleta de subscripció